

ZNANSTVENA I STRUČNA PRODUKCIJA HRVATSKIH AUTORA U PODRUČJU STARE I RIJETKE KNJIŽNIČNE GRAĐE

ANALIZA I TRENDOVI

Marijana Tomić

*Odjel za informacijske znanosti
Sveučilišta u Zadru,
Zadar, Hrvatska*

Tinka Katić

*Nacionalna i sveučilišna
knjižnica u Zagrebu,
Zagreb, Hrvatska*

Matilda Justinić

*Nacionalna i sveučilišna
knjižnica u Zagrebu,
Zagreb, Hrvatska*

KLJUČNE RIJEČI:

*stara i rijetka knjižnična građa,
zbirke stare i rijetke knjižnične
građe, publicistička aktivnost,
kvantitativna i kvalitativna analiza,
pokazatelji rasta, stagnacije i
pada produktivnosti, vizualizacija
bibliografskih podataka*

SAŽETAK

U ovom će se radu prvi put istražiti produkcija hrvatskih autora u području stare i rijetke knjižnične građe. Cilj je istraživanja utvrditi temeljne karakteristike publicističke aktivnosti hrvatskih autora u navedenom području u svrhu uočavanja opće zastupljenosti radova u hrvatskim publikacijama te njihove zastupljenosti u odnosu na specifične teme povezane s povijesti knjige i knjižnica, tiskarstva, nakladništva i knjižarstva te bibliografskom djelatnosti.

Istraživanje je provedeno na temelju kvantitativne i kvalitativne analize na uzorku od 782 rada objavljena od 1950. do 2018. Radovi su radi analize raspoređeni u sedam kategorija (Povijest knjige, Povijest nakladništva, tiskarstva i knjižarstva, Povijest knjižnica,

Katalogizacija stare i rijetke građe, Katalozi stare i rijetke građe, Katalozi inkunabula i Retrospektivne bibliografije). Kvantitativnom analizom dobiveni su podaci o kronološkoj i količinskoj distribuciji radova unutar pojedinih kategorija. Potom su identificirani i interpretirani pokazatelji rasta, stagnacije ili pada znanstvene i stručne produktivnosti u pojedinoj kategoriji. Raspravom je potvrđena ovisnost produkcije o postojanju znanstvenih i stručnih časopisa koji potiču istraživanja u određenom području. Također je potvrđeno da je povećanje produktivnosti rezultat okupljanja stručnjaka i istraživača oko određene teme na znanstvenim i stručnim skupovima koji su popraćeni zbornicima radova; tematske usmjerenosti određenog autora; obilježavanja povijesnih i dokumentiranja suvremenih događaja i obljetnica; te praćenja razdoblja razvoja nekog područja te razdoblja njegove zrelosti. Na povećanje produktivnosti znatan utjecaj imaju i studijski programi u polju informacijskih i komunikacijskih znanosti te uključivanje komercijalnih i privatnih nakladnika koji objavljuju radove iz polja informacijskih i komunikacijskih znanosti.

Uvod

Zbirke stare i rijetke građe, odnosno zbirke rijetkosti, ili *rare*, najčešće čine najdragocjeniji dio knjižničnih fondova. Stara i rijetka građa vremenski je ograničena na razdoblje od početka tiska (1455.) do 1850. godine. Gornja je granica određena promjenama u proizvodnji, a time i materijalnim obilježjima knjige (Katić, 2007, str. 40–41), te standardizaciji jezika i pisma, društvenim i političkim okolnostima u Europi i sl. Za taj je odsječak tiskarske produkcije važna pripadnost knjižne baštine zajedničkom europskom nasljeđu, što se očituje osobito u zbirkama stare i rijetke građe u europskim knjižnicama koje listom uključuju knjige na latinskom jeziku, odnosno jeziku europske znanstvene komunikacije tog razdoblja, zatim knjige tiskane na mnogim narodnim jezicima i u različitim europskim tiskarama, te autora različitih nacionalnosti. Zbog toga T. Katić (2011, str. 1) napominje da se „zbirke stare i rijetke građe ne bi smjele promatrati kao odvojeni (nacionalni) entiteti, već kao integralni dijelovi koji se preklapaju čineći zajednički europski kulturni prostor“. Dakle, svaka zbirka stare i rijetke građe, ma gdje se nalazila, iznimna je za europsko kulturno nasljeđe, te kao takva mora biti primjereno obrađena, zaštićena i predstavljena javnosti. Raspravljajući o tome što pojedinu knjižnicu čini jedinstvenom, M. Haines i W. Jones (2015, str. 113) zaključuju da su to upravo specijalne zbirke, koje su rezultat intenzivnog prikupljanja i suradnje s donatorima, te čine „srce knjižnice“, privlače istraživače i od velike su važnosti za budućnost znanstvenih knjižnica.

Kada je riječ o kriterijima pripadnosti građe u navedene zbirke, Š. Jurić (1993, str. 2–3) uz kriterij *starosti* ističe i kriterij *rijetkosti*, odnosno raspravlja o *vrijednosti* pojedine knjige koja se utvrđuje na temelju više kriterija, među kojima od objektivnih kriterija izdvaja: autora, sadržaj, izdanje, tiskara, posebno značenje za domaću ili svjetsku kulturu, opremu, provenijenciju, broj sačuvanih primjeraka. Kako bi prepoznao ne samo starost nego i rijetkost, odnosno posebnu vrijednost kojeg primjerka, Jurić ističe da svaki knjižničar mora biti upoznat s čitavim nizom različitih elemenata koji na njezinu vrijednost utječu, odnosno da mora imati široko znanje iz svih grana umjetnosti i znanosti. Iz tih razloga knjižničari za rad u takvim zbirkama, uz temeljne knjižničarske kompetencije, moraju neprestano stjecati znanja iz područja povijesti knjige, nakladništva, tiskarstva i knjižarstva, povijesti knjižnica, inkunabulistike, bibliografije, obrade i zaštite te digitalizacije stare i rijetke građe, kako bi ne samo ovladali tehnikama i metodama radnog procesa svoje ustanove nego i razumjeli znanstvenu i društvenu ulogu pisane baštine (Šola, 2000, str. 110–111). Stečena znanja primjenjuju u upravljanju zbirkama, nadograđujući ih svojim iskustvima i istraživanjima koja nerijetko i publiciraju, čime

se stvara znatan korpus znanja u ovom području.

Stalno pak poticanje na istraživanje i prezentiranje najvrjednijih dijelova knjižničnih fondova, zbirke stare i rijetke građe vrlo se često u cijelosti ili fragmentarno prikazuju na izložbama. M. L. Taylor (2018, str. 121–132) ističe posebne vrijednosti (organizacije) izložbi u specijalnim zbirkama, osobito u zbirkama stare i rijetke građe, i to ne samo za vanjske korisnike, odnosno posjetitelje, kojima su izložbe uobičajeno namijenjene i čijim se brojem posjeta uobičajeno mjeri vrijednost pojedine izložbe. Dapače, on posebno ističe vrijednost tih izložbi za same knjižničare koji ih organiziraju. Nazivajući ih *laboratorijima za podučavanje knjižničara*, Taylor napominje da samo organiziranje izložbi koristi knjižničarima da uče o svojoj zbirci, odnosno njezinim dijelovima, jer za istraživanja inače najčešće nemaju dovoljno vremena (Taylor, str. 123–124). Budući da su izložbe u zbirkama rijetkosti često popraćene katalogima u kojima se uz popise izložene građe uobičajeno nalazi i deskriptivni dio, oni su vrijedan prinos spomenutom korpusu znanja.

Zbog svega navedenoga, smatramo važnim istražiti i utvrditi karakteristike produkcije hrvatskih autora ponajprije iz područja povijesti knjige i knjižnica, ali i iz drugih područja znanja koja izravno utječu na obradu, razumijevanje, interpretaciju i prezentaciju zbirki stare i rijetke građe.

Do sada je bila istraživana tek zastupljenost tema iz područja povijesti knjige u hrvatskim časopisima koje je provela J. Tingle na uzorku od 177 radova objavljenih u 17 hrvatskih časopisa u razdoblju od 2001. do 2010. (Tingle, 2012). Istraživanje je pokazalo da je tema povijesti knjige umjereno, ali kontinuirano prisutna u hrvatskim znanstvenim časopisima, da veći broj časopisa objavljuje radove iz područja povijesti knjige (17), ali samo jedan navodi povijest knjige kao svoju glavnu temu (*Libellarium*), te da se u manjem broju radova ogledaju recentni trendovi u svjetskoj povijesti knjige. Iako valja uzeti u obzir činjenicu da je ovim istraživanjem obuhvaćeno samo deset godina znanstvene produkcije, i samo teme povezane s povijesti knjige, rezultati tog istraživanja upućuju na relativno slabu zastupljenost tema iz područja povijesti knjige u hrvatskoj znanstvenoj produkciji.

Cilj i svrha istraživanja

Cilj je istraživanja utvrditi temeljne karakteristike publicističke aktivnosti hrvatskih autora u području stare i rijetke knjižnične građe u svrhu uočavanja opće zastupljenosti radova u hrvatskim publikacijama te njihove zastupljenosti u odnosu na specifične teme povezane s povijesti knjige, povijesti nakladništva,

knjižarstva i tiskarstva, povijesti knjižnica te bibliografskom djelatnosti. Cilj je prikupiti podatke o vremenskoj i sadržajnoj, odnosno tematskoj distribuciji radova i, na temelju kvantitativnih i grafičkih pokazatelja rasta, pada ili stagnacije produktivnosti, utvrditi moguće pokretače manjih ili većih promjena i trendova u odnosu na razvoj područja tijekom dužeg vremenskog trajanja.

Metodologija istraživanja

S obzirom na cilj istraživanja, za svrsishodnu kvantitativnu i kvalitativnu analizu bio je potreban veći uzorak, odnosno veći broj radova koje su objavljivali hrvatski autori, pretežito knjižničari, o staroj i rijetkoj knjižničnoj građi. Stoga je početna godina određena prema prvoj godini objavljivanja (1950.) prvog knjižničarskog časopisa „Vjesnik bibliotekara Hrvatske“ (dalje VBH) koji kontinuirano izlazi do danas. Kao završna, uzeta je godina 2018. Upravo ta duga vremenska protežnost omogućila nam je dobivanje većeg uzorka. Ukupnom broju radova objavljenih u VBH-u (225), pridodano je 149 radova iz drugih relevantnih časopisa, 143 rada iz zbornika radova, 15 tematskih zbornika radova te 250 drugih omeđenih publikacija (knjiga). Na taj je način dobiven uzorak od 782 rada koja su za potrebe analize, u skladu s uvodnom raspravom, razvrstana u sedam kategorija: *Povijest knjige, Povijest nakladništva, tiskarstva i knjižarstva, Povijest knjižnica, Katalogizacija stare i rijetke građe, Katalozi stare i rijetke građe, Katalozi inkunabula i Retrospektivne bibliografije*. Pri izboru radova za svaku pojedinu kategoriju, pregledani su naslov i sažeci te, ako je bilo potrebno, cjeloviti radovi te popisi literature korišteni u tim radovima.

Kako bi se, u skladu s postavljenim ciljevima, dobili podaci o kronološkoj, kvantitativnoj te tematskoj distribuciji radova, na temelju ovog uzorka provedena je analiza koja se temelji na utvrđivanju kvantitativnih i grafičkih pokazatelja o:

- ukupnoj zastupljenosti (broju) radova u uzorku
- zastupljenosti (broju) radova unutar pojedine kategorije te njihovu udjelu u ukupnom uzorku
- vremenskom rasponu (kontinuitetu, odnosno diskontinuitetu) objavljivanja unutar pojedine kategorije
- godini s najviše objavljenih radova po pojedinoj kategoriji
- najvećem broju radova objavljenom unutar pojedine kategorije

- prosječnom broju radova po aktivnoj godini¹ unutar pojedine kategorije.

Na temelju dobivenih kvantitativnih podataka pristupilo se kvalitativnoj analizi radi identifikacije i interpretacije pokazatelja rasta, stagnacije ili pada znanstvene i stručne produktivnosti u pojedinoj kategoriji uzorka.

Analiza rezultata istraživanja

U Tablici 1 prikazana je ukupna zastupljenost (broj) radova u uzorku, zastupljenost (broj) radova unutar pojedine kategorije te njihov udio (%) u ukupnom uzorku te prosječan broj radova po aktivnoj godini unutar pojedine kategorije.

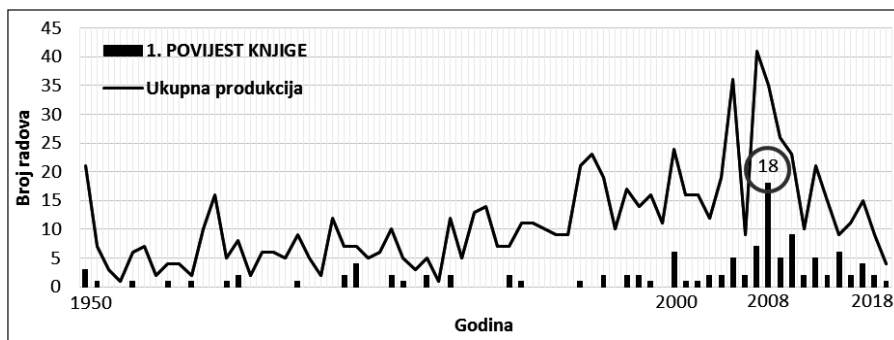
TABLICA 1. Zastupljenost radova u uzorku i po kategorijama

Kategorija	Broj radova po kategoriji	Udio (%) u cjelokupnom uzorku	Prosjeak po aktivnoj godini
1. Povijest knjige	117	14,96	2,93
2. Povijest nakladništva, tiskarstva i knjižarstva	120	15,35	2,61
3. Povijest knjižnica	296	37,86	4,7
4. Katalogizacija stare i rijetke građe	60	7,67	2,31
5. Katalozi stare i rijetke građe	107	13,68	2,49
6. Katalozi inkunabula	37	4,73	1,61
7. Retrospektivne bibliografije	45	5,75	1,32
Ukupno:	782	100	11,33

Povijest knjige

U kategoriju *Povijest knjige* ukupno je uvršteno 117 radova, odnosno 14,96 % od ukupnog broja radova. Objavljivani su u diskontinuitetu 1950. – 1998., te kontinuirano 2000. – 2018. Zamjetniji rast uočen je od 2000. (6 radova), koji kulminira 2008. Od 2009. pa zaključno s 2018., započinje lagani pad koji se ustaljuje na 4 – 6 radova godišnje. Najviše je radova (18) objavljeno 2008. Prosječno po aktivnoj godini objavljena su 2,93 rada (Slika 1).

1 Izraz *po aktivnoj godini* označuje da u izračun ulaze samo godine kada je objavljen jedan ili više radova u pojedinoj kategoriji (a ne sve godine iz promatranog razdoblja). Drugim riječima, prosječan broj radova po aktivnoj godini znači ukupan broj objavljenih radova u pojedinoj kategoriji u odnosu na ukupan broj godina u kojima je jedan ili više radova iz te kategorije objavljen.

SLIKA 1. Grafički prikaz kronološke i kvantitativne distribucije radova iz povijesti knjige u odnosu na ukupnu produkciju (uzorak)

Analizom je utvrđeno da je znatan porast zabilježen 2008. zbog nekoliko podudarnih događaja. Te godine izlazi posljednji svezak trilogije „Socijalna povijest knjige u Hrvata“ A. Stipčevića, a Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu objavljuje spomenicu „Aleksandru Stipčeviću s poštovanjem“ u povodu njegova umirovljenja, iz koje je u ovu kategoriju uvršteno 9 radova. To je ujedno i godina pokretanja časopisa *Libellarium*, kao specijaliziranog časopisa za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova, iz kojeg je u ovu kategoriju uvršteno 6 radova. Časopis zajednički izdaju Odjel za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru i Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku. Obje ustanove u svoje kurikule uključuju kolegije o pisanoj baštini pa ne iznenađuje što, uz doajene poput A. Stipčevića i Ž. Vegha, autori radova u prvom i u idućim godištim *Libellariuma* dolaze upravo iz tih ustanova (M. Tomić, J. Lakuš, Z. Velagić, M. Krtalić, K. Feldvari, D. Gavranović i dr. te ondašnji doktorandi T. Štefanac i J. Tingle). Unatoč općoj silaznoj putanji koja je uslijedila nakon 2008., *Libellarium* od 2009. do 2014. i dalje najviše doprinosi s ukupno 14 radova, dok je u godištim 2015., 2016. i 2017. neznanat udio radova iz povijesti knjige.

Usmjerjenje zadarskog Odjela prema pisanoj baštini i uvođenju novih pristupa u njezinu proučavanju i zaštiti vidljivo je i u znanstvenim projektima koji su u temeljima pokretanja doktorskih studija, a koji su bili okupljeni oko znanstvenog programa Organizacija, interpretacija i očuvanje hrvatske pisane baštine: Digitalna knjižnica hrvatske baštine tiskane do 1800.: izvedbene pretpostavke (glavni istraživač: Z. Velagić), Hrvatska pisana baština: teorijske i tehnološke pretpostavke organizacije i zaštite (glavna istraživačica: T. Aparac-Jelušić, poslije D. Hasenay) i Knjižna baština u fondovima hrvatskih knjižnica: izazovi otkrivanja i interpretacije (glavna istraživačica: D. Sečić, poslije J. Lakuš). Pored toga, usmjerjenje zadarskog

Odjela prema području baštine vidljivo je u organizaciji međunarodnih ljetnih škola za doktorske studente koje je vodila M. Willer te ujedno u suradnji s drugim kolegama uredila pripadajuće zbornike – „Summer school in the study of old books“ (2010.), „Summer school in the study of historical manuscripts: proceedings“ (2013.), „Records, archives and memory: selected papers from the Conference and school on records, archives and memory studies“ (2015.) i „Authority, provenance, authenticity, evidence: selected papers“ (2018.) koji također doprinose ukupnom broju objavljenih radova. Uz to, svakako valja spomenuti i dvije autorske knjige objavljene u Nakladi Ljevak – „Pisac i autoritet: bit autorstva i sustav autorizacije vjerskih knjiga u 18. stoljeću“ (2010.) Z. Velagića i „Hrvatskoglagoljski brevijari na razmeđu rukopisne i tiskane tradicije“ (2014.) M. Tomić.

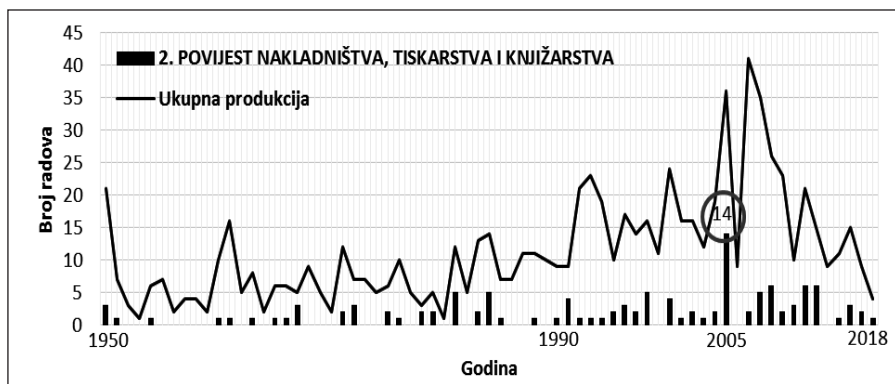
U razdoblju diskontinuiteta, 1950. – 1998., važnu je ulogu imao VBH koji je već od svojeg prvog trobroja otvorio stranice autorima koji su s vremenom stasali u vrsne bibliotekare i znanstvenike u području povijesti knjige, poput Š. Jurića, P. Galića, H. Morovića, M. Rojnića, V. Maštrovića, A. Stipčevića i brojnih drugih. U ovom razdoblju posebno se ističe godina 1973. upravo zahvaljujući činjenici da su u tom godištu VBH-a od 6 objavljenih 4 rada bila o povijesti knjige.

Povijest nakladništva, tiskarstva i knjižarstva

U kategoriju *Povijest nakladništva, tiskarstva i knjižarstva* ukupno je uvršteno 120 radova, odnosno 15,35 % od ukupnog broja radova. Objavljivani su u naglašenom diskontinuitetu 1950. – 2018. U tom vremenskom rasponu ističu se dva razdoblja: 1950. – 1988. i 1990. – 2018. Prvo obuhvaća više kraćih aktivnih razdoblja koja se odvijaju unutar 1 – 3 godine, s prekidima u trajanju od 5, 3, 2 ili 1 godine. Drugo obuhvaća 4 duža aktivna razdoblja (1990. – 1998.; 2000. – 2005.; 2007. – 2013. i 2015. – 2018.), s prekidima u trajanju od 1 godine. Po godini, najviše je radova (14) objavljeno 2005. Prosječno po aktivnoj godini objavljen je 2,61 rad (Slika 2).

U prvom razdoblju ukupno je objavljeno 40 radova, a zamjetniji je rast uočen u godini 1981. (5 radova) te 1983. – 1985. (8 radova) kada nastupa četverogodišnji prekid uoči drugog razdoblja tijekom kojeg su ukupno objavljena 82 rada. Tijekom drugog razdoblja ističe se godina 2005. kada je objavljeno 14 radova, što je ujedno i najveći broj radova po aktivnoj godini u odnosu na čitavo promatrano razdoblje. Nakon tog uzleta, bilježi se prekid 2006., te nastavak relativno stabilnog stanja 2007. – 2013. te 2015. – 2018., s minimalno objavljenom 2, odnosno maksimalno 6 radova po aktivnoj godini.

U razdoblju 1950. – 1988. objavljen je neznatan broj radova o knjižarstvu. Auto-

SLIKA 2. Grafički prikaz kronološke i kvantitativne distribucije radova iz povijesti nakladništva, tiskarstva i knjižarstva u odnosu na ukupnu produkciju (uzorak)

rima su bile privlačnije teme o tiskarstvu, i to u širokom rasponu – od hipotetskih radova u kojima se pokušava rasvijetliti vječiti misterij mjesta tiskanja hrvatskog prvotiska (Z. Kulundžić), preko radova o hrvatskoj protestantskoj tiskari u Urachu (F. Bučar) i tiskara u Senju, Zadru, Rijeci, Puli, Osijeku i dr. (A. Nazor, P. Galić, M. Dešpalj, Š. Jurić, M. Malbaša) pa sve do radova o partizanskim tiskarama 1941. – 1945. (V. Antić). Radovi su pretežito objavljeni u VBH-u, zatim u *Osječkom zborniku* i *Slovu* ili kao autorske knjige poput „Povijest zadarskih tiskara“ P. Galića i „Povijest tiskarstva u Slavoniji“ M. Malbaše koje je objavilo Hrvatsko knjižničarsko društvo. M. Malbaša, ugledna osječka knjižničarka i znanstvenica, najplodniji je autor u ovom razdoblju. Od sedam radova u kojima, pored povijesti tiskarstva, razmatra i teme o nakladništvu u Osijeku, ističemo „Osječku bibliografiju“ koju je 1981. objavila JAZU (sada HAZU) kao zadnju u nizu Hrvatska bibliografija: Niz C (tematske retrospektivne bibliografije). Ta je bibliografija, i još 12 radova objavljenih 1980-ih godina, pridonijela da se to razdoblje istakne u odnosu na prethodne godine. Znatnije publiciranje potaknuto je i 500. obljetnicom tiskanja hrvatskog prvotiska „Misala po zakonu rimskoga dvora“ (1483.) (A. Stipčević, E. Hercigonja, A. Nazor, B. Grabar, F. Paro). D. Budiša pak hrvatsko tiskarstvo stavlja u širi, europski kontekst u knjizi „Počeci tiskarstva u evropskih naroda“ (1984.).

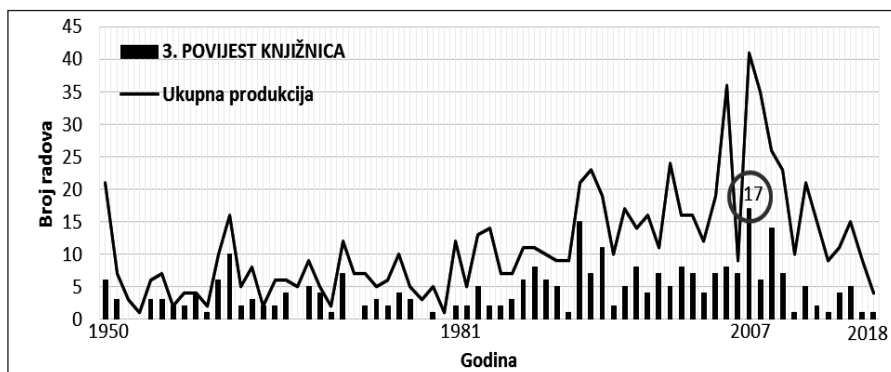
Rad „Tipografska analiza hrvatskoglagoljskog prvotiska Misala po zakonu rimskoga dvora iz 1483.“ (1984.) F. Pare među prvima je u nizu njegovih istraživanja tipografskih karakteristika ponajprije glagoljskih inkunabula koja se nastavljaju u 1990-ima i poslije. Tako je u razdoblju 1990. – 2018. zabilježeno još 8 njegovih radova. Glagoljsko tiskarstvo, osobito senjska i riječka „oficina“, trajna je tema koja zaokuplja i niz drugih autora (A. Nazor, S. Antoljak, M. A. Pantelić, M. Bogović). No, opaža se i pojačano zanimanje za druge tiskare i tiskarska središta u Hrvatskoj

te s njima povezanim nakladničkim, knjižarskim i sociokulturnim aspektima. To je najizraženije 2005., a povezuje se ponajprije s objavljivanjem spomenice Š. Juriću, znamenitom bibliotekaru, bibliografu, inkunabulistu, književnom i kulturnom povjesničaru (VBH, ur. M. Dalbello i T. Katić). U okviru teme Kultura tiskarstva u Hrvatskoj: kanon i pograničje, svoje su prinose povijesti tiskarstva dali pripadnici različitih naraštaja, te znanstvenih i stručnih interesa – akademik E. Stipčević, znanstveni istraživači (A. Stipčević, M. Pelc, J. Lakuš) te, ponajviše, bibliotekari (M. Kovačić, V. Čučić, M. Katić, I. Zenić, N. Bužleta, B. Dobrić, V. Lončar, N. Bezić). Prema kraju razdoblja, prevladavaju knjižarske i nakladničke teme, uključujući i e-nakladništvo, i to u člancima (M. Tomić, Z. Velagić, N. Dolfić, J. Tingle, N. Topić, N. Tomašević, M. Radalj) te čak četiri knjige u Nakladi Ljevak – „Nevidljivo nakladništvo“ (2012.) N. Tomašević i J. Horvat; „Knjižara Morpurgo u Splitu (1860. – 1947.) i razvoj kulture čitanja“ (2017.) N. Topić; „Elektroničko nakladništvo?“ (2017.) Z. Velagića, T. Jakopeca, F. Pehara i J. Selthofer; „Kratka povijest knjižnica i nakladnika: s kodovima i aplikacijom“ (2018.) I. Hebrang Grgić te dva zbornika u nakladi Ex libris 2009. – „Iz povijesti hrvatskog knjižarstva“ i „Iz povijesti hrvatskog knjižarstva i nakladništva“.

Povijest knjižnica

U kategoriju *Povijest knjižnica* ukupno je uvršteno 296 radova, odnosno 37,86 % od ukupnog broja radova. Objavljivani su u blagom diskontinuitetu 1950. – 1979., te kontinuirano 1981. – 2018. Po godini, najviše je radova (17) objavljeno 2007. Prosječno po aktivnoj godini objavljeno je 4,70 radova (Slika 3).

U skladu s ciljevima uređivačke politike obznanjenima u uvodniku prvog trobroja 1950., u VBH-u se redovito, uz radove o knjižničarskoj struci, objavljuju radovi te kraće vijesti o svim vrstama knjižnica. Tijekom 1950. – 1951., na tu je temu objavljeno 9 radova, od kojih izdvajamo rad o preuređenju Knjižnice JAZU (J. Badalić), o razvoju Naučne biblioteke (danas Znanstvene knjižnice) u Zadru (V. Maštrović), o Naučnoj biblioteci (danas Znanstvenoj knjižnici) u Dubrovniku (F. Kesterčanek), o Bogišićevoj biblioteci u Cavtatu (S. Kastropil) te razvoju narodnih knjižnica u NR Hrvatskoj (V. Radovinović). Ta se tematika nastavlja i u idućim razdobljima u radovima o Naučnoj biblioteci (danas Sveučilišnoj knjižnici) u Rijeci (T. Blažeković), o narodnim (gradskim knjižnicama) u Zadru (A. Kitarović), Bjelovaru (Z. Veček), Splitu (H. Morović; S. Vrcan), Vinkovcima (S. Baho), o pučkim knjižnicama na zadarskom području do 1918. (V. Maštrović), o najstarijoj knjižnici javnog zdravstva (Lj. Markić-Čučuković). Za povijest Nacionalne i sveučilišne knjižnice (dalje NSK)

SLIKA 3. Grafički prikaz kronološke i kvantitativne distribucije radova iz povijesti knjižnica u odnosu na ukupnu produkciju (uzorak)

prvorazredan je izvor rad E. Verona objavljen u tri dijela: „Prinosi povijesti Sveučilišne knjižnice u Zagrebu u prvome razdoblju njena života 1607.-1773.“ (objavljeni 1957. u povodu 350. obljetnice Klasične gimnazije); „Prinosi povijesti Sveučilišne knjižnice u Zagrebu i njena uređenja: 1773.-1814.“ (objavljeni u VBH-u 1955. – 1957.) i „Prinosi povijesti Akademijine knjižnice (sadašnje Nacionalne i sveučilišne biblioteke) u Zagrebu: 1814. – 1874.“ (objavilo Hrvatsko bibliotekarsko (danas knjižničarsko) društvo 1987.). Na potonji se nastavlja znanstvena knjiga D. Sečić „Kraljevska sveučilišna knjižnica u Zagrebu: razvoj i djelovanje srednjoeuropske knjižnice od 1874. do 1918.“, objavljena 2007. u izdanju NSK i naklade Benja iz Lokava. Ovom nizu nedostaje poglavlje o novijoj povijesti i djelovanju Knjižnice tijekom idućih sto godina, od 1918. do 2018.

U ovoj kategoriji najviše je radova (17) objavljeno 2007. Takav se rezultat može protumačiti istodobnim obilježavanjem 400. obljetnice NSK te zagrebačke Klasične gimnazije, koje svoje podrijetlo vuku iz zagrebačkog isusovačkog kolegija utemeljenog 1607. U prigodi te obljetnice održan je znanstveni skup u NSK te priređen zbornik (ur. M. Willer) u kojem su objavljeni radovi o povijesnom te budućem razvoju Knjižnice (M. Willer, J. Stipanov), te radovi o Metropolitanskoj knjižnici (V. Magić) i knjižnicama crkvenih redova u Hrvatskoj (J. Bratulić), napose isusovačkim (A. Stipčević). Objavljena je i prigodna publikacija „Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu: 1607.-2007.: u povodu 400. obljetnice“. U izdanju Hrvatskog školskog muzeja objavljena je knjiga „Klasične gimnazije u Hrvatskoj“, s pregledom povijesnog razvoja (S. Gaćin Škalamera) i pogledom na budućnost (S. Mikac). Također, u izdanju Novog Libera, objavljena je knjiga „Povijest zagrebačke Klasične gimnazije (1607-2007) Zagreb“ (I. Goldstein, A. Szabo). Nepovezano s ovim povodima, objavljeno je još nekoliko radova o povijesti gimnazija, npr. karlovačke (D. Gršić), knjiž-

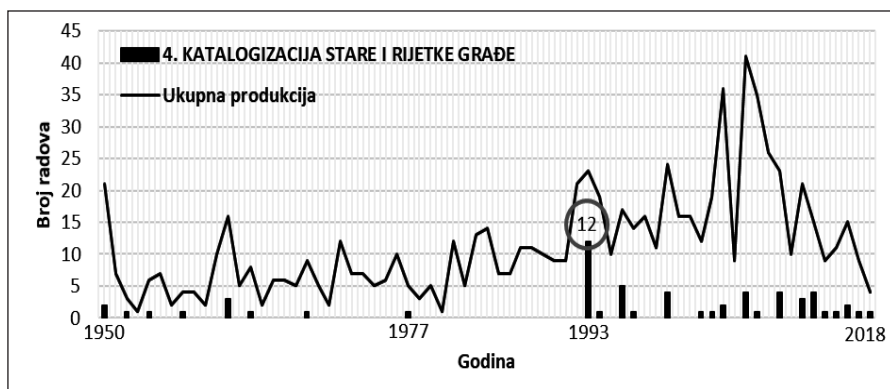
nici dubrovačkog isusovačkog kolegija (M. Šapro Ficović), djelovanju isusovaca (V. Miklobušec) i franjevac trećoredaca (P. Runje) u Hrvatskoj.

Osim u 2007., više od 10 radova zabilježeno je još u godinama 1961. (11), 1992. (15), 1994. (11) te 2009. (14). U 1961. rezultat je to zadržavanja trenda s početka 1950-ih godina pa se VBH, u rubrici Vijesti o bibliotekama u Hrvatskoj, objavljuju kraći prilozi o novostima iz različitih vrsta knjižnica (znanstvenih, gradskih, visokoškolskih i dr.). Iz današnje perspektive, ti su podaci vrlo korisni za istraživanje novije povijesti hrvatskih knjižnica. Tužno je pak i bolno svjedočanstvo o razaranjima tijekom Domovinskog rata, kojima su, uz ostale kulturne objekte, bile izložene i knjižnice. Tako je 1992. na stranicama VBH-a objavljeno 9 radova (izvještaja) o stanju knjižnica i počinjenoj šteti na ratom najzahvaćenijim područjima (karlovačkom, bjelovarskom, sisačko-banijskom, ličkom te u istočnoj i zapadnoj Slavoniji) i opkoljenim gradovima (Zadru i Dubrovniku). Iduće, 1993. godine, objavljena je publikacija „Wounded libraries in Croatia“ (ur. T. Aparac Jelušić i D. Katalenac) čiji je cilj bio senzibilizirati međunarodnu knjižničnu zajednicu o svjesnom i namjernom uništavanju knjižnica u Domovinskom ratu. Znatniji rast objavljenih radova u 1994. tumači se obilježavanjem 900. obljetnice Knjižnice Metropolitane, čiji se počeci podudaraju s osnutkom Zagrebačke biskupije 1093./1094. (B. Budin, V. Magić) te pojačanim zanimanjem za povijest knjižnica u vjerskim zajednicama (M. Šapro Ficović, M. Biškup, Z. Paradžik, P. Bezina, P. Strčić) koje se prati tijekom čitavog promatranog razdoblja. Godinu 2009. obilježili su radovi objavljeni u zborniku stručnog skupa „Iz povijesti naših knjižnica“, a donose povijesni pregled pretežno svjetovnih i nekoliko vjerskih knjižnica u Koprivnici, Križevcima, Bjelovaru, Garešnici, Čazmi, Daruvaru i Virovitici kao doprinos istraživanju lokalne kulturne povijesti triju sjeverozapadnih hrvatskih županija (Koprivničko-križevačke, Bjelovarske-bilogorske i Virovitičko-podravske). Godine 2016. objavljeno je divot-izdanje „Cimelia Metropolitana: povijest i knjižno blago knjižnice Zagrebačke nadbiskupije“ (V. Magić, M. Pelc, M. Abaffy). Objavljeno i na engleskome, s trima bogato ilustriranim respektabilnim studijama, vrhunski je doprinos vrednovanju, ali i predstavljanju širokoj javnosti ove baštinske knjižnice.

Katalogizacija stare i rijetke građe

U kategoriju *Katalogizacija stare i rijetke građe* ukupno je uvršteno 60 radova, odnosno 7,67 % od ukupnog broja radova. Objavljivani su u naglašenom diskontinuitetu 1950. – 2018. U tom vremenskom rasponu mogu se izdvojiti dva razdoblja: 1950. – 1977. i 1993. – 2018. U prvom, bilo je 8 aktivnih godina s ukupno objavljive-

nih 11 radova. U drugom, opaža se blagi kontinuitet, s prekidima u trajanju 1 – 2 godine. Po godini, najviše je radova (12) objavljeno 1993. Prosječno po aktivnoj godini objavljen je 2,31 rad (Slika 4).

SLIKA 4. Grafički prikaz kronološke i kvantitativne distribucije radova o katalogizaciji stare i rijetke građe u odnosu na ukupnu produkciju (uzorak)

U prvom razdoblju (1950. – 1977.) ističu se radovi Š. Jurića o potrebi standardizacije transkripcijskih (1950.) i transliteracijskih (1961.) metoda te specifičnih podataka za materijalni opis stare knjige i rukopisa, poput prenošenja rimskih brojki u skupini izdavanje (1957.) i problematici datiranja početka naše ere te preračunavanja različitih era (1961.).

U radovima objavljenim u drugom razdoblju (1993. – 2018.) možemo pratiti razvoj standardizacije i računalne katalogizacije stare knjige te novih koncepata i pristupa u opisu zbirki starih knjiga. Ističe se godina 1993. kada je objavljeno 12 radova. To su pretežno radovi s dvaju skupova održanih 1992. – „Spomeničke knjižnice – neistraženo kulturno blago“ u Rovinju i „Standardiziranje kataložne obrade stare i rijetke građe“ u Zagrebu. Na rovinjskom skupu posebno su bila zapažena dva izlaganja – „Analiza spomeničkih knjižnica u Hrvatskoj: stanje 1992.“ (S. Šimek) i „Organizacija knjižničnog poslovanja u spomeničkim knjižnicama“ (T. Aparac Gazivoda), objavljena u *Vijestima Društva bibliotekara Istre* 1993. Zagrebački seminar organiziran je u suradnji Zbirke starih i rijetkih knjiga i stručne suradnice, poslije savjetnice za kompjutorizaciju u Razvojnoj službi NSK M. Willer te L. M. Vežović sa Sveučilišta Washington, SAD. Dokumentirano je s 8 radova u istoimеноm zborniku koji čine *state-of-the-art* onoga što je do tada učinjeno u području standardizacije računalne katalogizacije stare knjige u NSK. Te su aktivnosti potaknute objavljivanjem 2. izd. „Međunarodnog standarda za bibliografski opis starih omeđenih publikacija: ISBD(A)“ što se podudarilo s uvođenjem novog knjižničnog

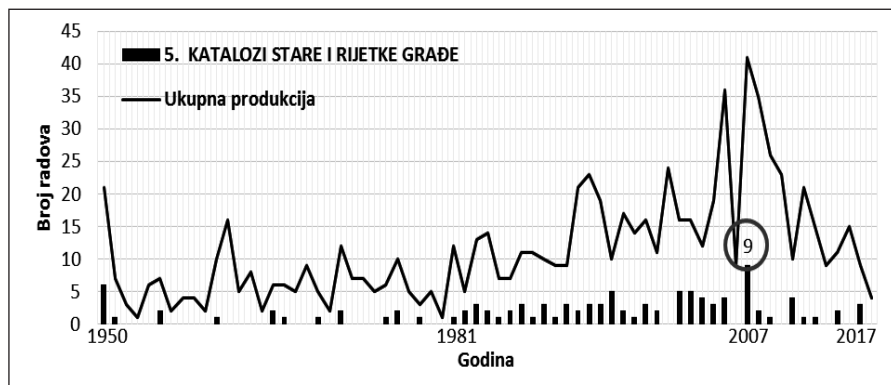
računalnog sustava (CROLIST). Kako bi se u CROLIST ugradila rješenja nužna za specifičnosti katalogizacije stare knjige te vizualne građe u Grafičkoj zbirci NSK (M. Maštrović, 1994.), predložene su i usvojene dopune formata UNIMARC posredovanjem M. Willer, prvo članice, a poslije i predsjednice IFLA-ina Stalnog odbora za UNIMARC. O svemu tome bilo je riječi na Seminaru. Nakon uvodnih izlaganja o problemu definiranja pojmova stare i rijetke građe (Š. Jurić) i stanja takve građe u spomeničkim knjižnicama (S. Šimek), slijedila su izlaganja o različitim aspektima standardizacije: o odnosu ISBD(A) i „Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga“ (T. Katić), o američkim kataložnim pravilnicima (L. M. Vejzović), o UNIMARC-u za bibliografske podatke (M. Willer), o UNIMARC-u za pregledne zapise (S. Radovčić) itd. S odmakom od četvrt stoljeća, jasno se može pratiti utjecaj Seminara na razvoj standardizacije i primjenu međunarodnih standarda pri katalogizaciji stare knjige, što je osobito zaživjelo u knjižnicama koje su bile u sustavu CROLIST. Rezultat je vidljiv i u znatnoj produkciji tiskanih kataloga temeljenih na zapisima iz CROLIST-a od sredine 1990-ih godina do danas, o čemu više u opisu kategorije *Katalozi stare i rijetke građe*. Potvrđuje se i činjenica da je NSK u traženju vlastitih rješenja bila uključena u najzanimljivija svjetska zbivanja u području knjižničarstva koje se bavi starom knjigom (retrospektivna katalogizacija i retrospektivna konverzija zapisa). Naime, ubrzo po njegovu osnutku 1992., NSK postaje pridružena članica CERL-a (Consortium of European Research Libraries), a M. Willer predsjednica njegove Savjetodavne radne grupe za uspostavu i razvoj baze podataka HPB (Hand Press Book, danas Heritage Printed Books). Od tada su zapisi hrvatskih *cinquecentina* te zapisi iz hrvatske književnosti i povijesti do 1835. dostupni u toj bazi podataka (T. Katić, 1996.).

Nakon znatnijeg uzleta u retrospektivnoj katalogizaciji tijekom 1990-ih, došlo je do stagnacije u svjetovnim zbirkama i u zbirkama vjerskih zajednica, ponajprije zbog nedostatka stručnog knjižničarskog osoblja. S obzirom na takvo stanje, zamjetan je problem dostupnosti tih zbirki pa se hrvatski knjižničari okreću konceptu opisa na razini zbirke kako bi se, do izrade kataloga, osigurao pristup samoj zbirci i pomoglo pri upravljanju njome (D. Pavelić i M. Willer, 2003.; T. Katić, 2013.).

Usporedno, objavljena je još knjiga o bibliografskoj organizaciji informacija za staru knjigu (T. Katić, 2007.), a u zborniku „Summer school in the study of old books“ (Zadar, 2010.) radovi o primjeni konceptnog modela FRAD (M. Willer) i provenijenciji u katalozima hrvatskih baštinskih zbirki (M. Tomić). Objava objedinjenog izdanja ISBD-a i njegova primjena pri opisu stare knjige (K. Vukić, I. Galić Bešker) popraćena je i u tematskom broju VBH-a o formalnoj obradi knjižnične građe (1-2/2016).

Katalozi stare i rijetke građe

U kategoriju *Katalozi stare i rijetke građe* ukupno je uvršteno 107 radova, odnosno 13,68 % od ukupnog broja radova. Objavljivani su u diskontinuitetu 1950. – 2017. U tom vremenskom rasponu ističu se dva razdoblja: 1950. – 1978. i 1981. – 2017. U prvom, bilo je 11 aktivnih godina s ukupno objavljenih 20 radova. U drugom, opaža se blagi kontinuitet, s prekidima u trajanju od 1 godine. Po godini, najviše je radova (9) objavljeno 2007. Prosječno po aktivnoj godini objavljeno je 2,49 radova (Slika 5).

SLIKA 5. Grafički prikaz kronološke i kvantitativne distribucije radova o katalozima stare i rijetke građe u odnosu na ukupnu produkciju (uzorak)

U prvom razdoblju (1950. – 1978.) prevladavaju prikazi izložbi, a mahom su objavljeni u VBH-u. Izdvajamo one koji su 1950. priređeni u povodu 500. obljetnice rođenja Marka Marulića – u Splitu (Š. Jurić), Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (I. Hergešić), u JAZU (J. Badalić) i Naučnoj biblioteci u Zadru (J. Mišić). Također, ističemo dvije izložbe koje su postavljene 1954. u povodu osobito važnog događaja za hrvatsku knjižničarsku zajednicu, a to je 20. zasjedanje FIAB-a (Međunarodne federacije bibliotekarskih društava, danas IFLA) u Zagrebu. Sudionicima zasjedanja u Sveučilišnoj knjižnici predstavljeni su jugoslavenski rukopisi i knjige od XI. do XVIII. st., a u Knjižnici JAZU izložba jugoslavenskih rukopisa od XII. do XVIII. st. na latinici, glagoljici i ćirilici (T. Jakić). U tom su razdoblju objavljena i dva sveska bibliografije hrvatskih latinista Š. Jurića „Opera scriptorum Latinorum natione Croatarum usque ad a. MDCCCXLVIII: Index alphabeticus; Index systematicus“ (1968.; 1971.).

Drugo razdoblje (1981. – 2017.) obilježeno je izlaskom iz tiska dodatka prvom i drugom svesku Jurićevih „latinista“ (1982.). Ako se ovom, za izučavatelje hrvatskog

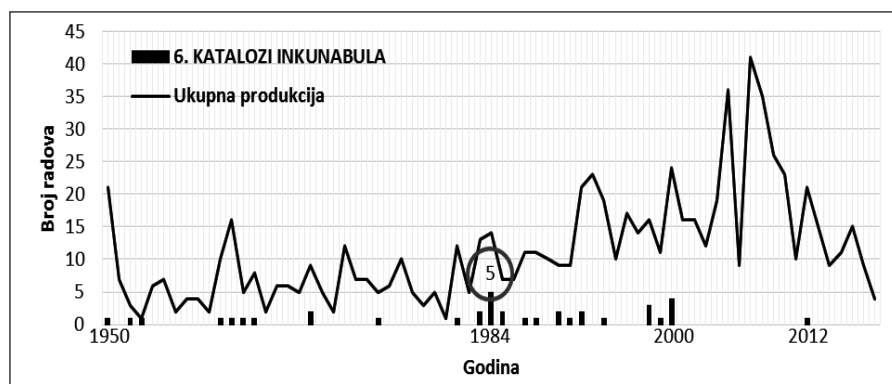
latiniteta kapitalnom djelu, pridoda i niz kataloga inkunabula svjetovnih i crkvenih ustanova u Hrvatskoj (koji će se predstaviti u kategoriji *Katalozi inkunabula*), tada se može ustvrditi da je Š. Jurić najvažnije ime hrvatske retrospektivne bibliografije za razdoblje od početka tiska do 1835. Od ostalih kapitalnih bibliografskih izdanja objavljenih u ovom razdoblju ističemo katalog Knjižnice HAZU i dva kataloga Metropolitanske knjižnice. Prvi je „Bibliotheca Valvasoriana: Katalog Knjižnice Janeza Vajkarda Valvasorja“ (1995.). Zbirku Valvasoriana otkupio je 1690. od njezina vlasnika slovenskog polihistora Johanna Weicharda Valvasora zagrebački biskup Aleksandar I. Mikulić. S oko 2500 knjiga iz gotovo svih područja znanosti bogato ukrašenih bakrorezima, ona čini jezgru Metropolitanske knjižnice. Drugi je „Katalog knjiga XVI. stoljeća u Metropolitanskoj knjižnici u Zagrebu“ (V. Magić, 2005.). U publikaciji „Rijetkosti u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti: katalog inkunabula i knjiga 16. stoljeća“ (T. Runjak, 2011.) donosi se cjelovit popis inkunabula (36) i *cinquecentina* (484) u vlasništvu Knjižnice HAZU. Od hrvatskih inkunabula ističu se dva primjerka hrvatskog prvotiska te „De natura angelica“ J. Dragišića i „Elegiarum et carminum“ J. Šižgorića. Među hrvatskim *cinquecentina*-ma posebno mjesto zauzima zbirka glagoljskih izdanja senjske, riječke i venecijanskih „oficina“ te zbirka Flaciana sa 68 djela M. Vlačića, dok je prava *rarissima* jedini poznati sačuvani primjerak 1. izdanja „Planina“ P. Zoranića.

Uz ostale kataloge cjelovitih zbirki starih knjiga (npr. „Katalog knjiga tiskanih u XVI. stoljeću koje se čuvaju u zadarskoj Naučnoj biblioteci“ (1987.), „Stare i rijetke knjige iz Knjižnice Klasične gimnazije u Splitu“ (1993., 1995.), „Knjige tiskane u XVI. stoljeću: katalog fonda Sveučilišne knjižnice u Splitu“ (1996.), „Knjige tiskane u XVII. stoljeću: katalog fonda Sveučilišne knjižnice u Splitu“ (1998.), „Katalog knjiga tiskanih u XVII. stoljeću, koje se čuvaju u zadarskoj Znanstvenoj knjižnici“ (2005.), „Zbirka starih i rijetkih knjiga Muzeja grada Splita“ (2009.), „Knjige 16. stoljeća u baštinskim zbirkama Sveučilišne knjižnice Rijeka“ (2011.) i dr.) koje su objavljene kao samostalne publikacije, može se ustvrditi da je većina kataloga u ovoj kategoriji objavljena kao prilog katalozima izložbi u povodu obljetnica ustanova, zajednica, povijesnih događaja, rođenja ili smrti znamenitih ličnosti i sl. ili naprosto radi predstavljanja javnosti vrijednih starih fondova (npr. 2007., kada je objavljeno najviše radova, među njih 9 nalazi se 6 kataloga izložbi). Prema ustaljenoj svjetskoj praksi, većinom je riječ o katalozima koji popisuju građu kronološki, tj. po stoljećima – *cinquecentine* (npr., „Knjige riječkog Isusovačkog kolegija u fondu Sveučilišne knjižnice Rijeka: XVI. stoljeće“) i/ili *seicentine* (npr., „Knjige 16. i 17. stoljeća iz knjižnice Franjevačkog samostana Našice“). Kao posebna skupina mogu se izdvojiti katalozi o zbirkama *Croatica* (npr. „Hrvatska knjiga od prvotiska do sredine 16. stoljeća u

zbrkama Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“) te skupina kataloga koji opisuju raznovrsnu građu. Potonju prepoznamo po tome što u vlastitom naslovu (ili u naslovu nakladničkog niza kojem pripadaju) sadrže izraze poput „blago“, „iz riznice“, „baština“, „rariteti“, „cimelia“ i sl. Tako je NSK u dvama navratima, 1982. i 2007., priredila dvije izložbe, neznatno različita sadržaja, popraćene tiskanim katalozima pod naslovom „Blago Nacionalne i sveučilišne biblioteke“, odnosno „Blago Nacionalne i sveučilišne knjižnice“. Tiskanim katalozima predstavljeno je i „blago“ našičkih i osječkih franjevaca, osječkih kapucina itd. U ovoj se skupini ističu i katalozi zbirki znamenitih ličnosti, npr. P. Stankovića i obitelji, npr. Martinis-Marchi i Pejačević, koje se danas čuvaju u Zavičajnom muzeju u Rovinju, Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, odnosno Zavičajnom muzeju u Našicama.

Katalozi inkunabula

U kategoriju *Katalozi inkunabula* ukupno je uvršteno 37 radova, odnosno 4,73 % od ukupnog broja radova. Objavljivani su u popriličnom diskontinuitetu 1950. – 2012. U tom se vremenskom rasponu uočavaju dva aktivnija razdoblja: 1961. – 1963. i 1983. – 1994., tri aktivne godine (1998. – 2000.) te nakon dugog prekida još jedna aktivna godina (2012.). Po godini, najviše je radova (5) objavljeno 1984. Prosječno po aktivnoj godini objavljen je 1,61 rad (Slika 6).

SLIKA 6. Grafički prikaz kronološke i kvantitativne distribucije radova o katalozima inkunabula u odnosu na ukupnu produkciju (uzorak)

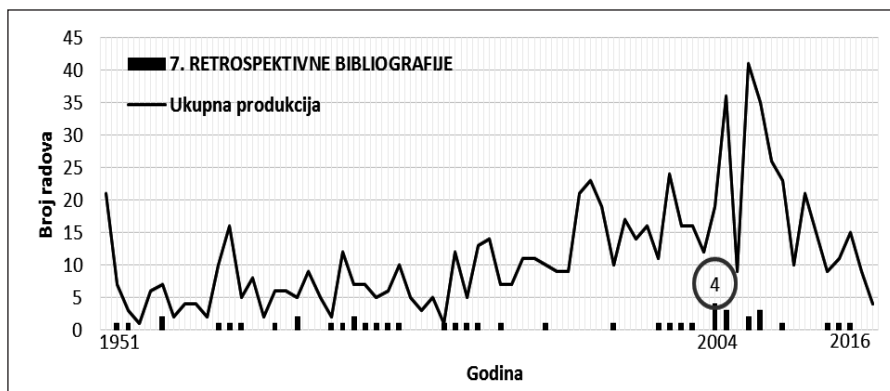
Početak promatranog razdoblja (1950.) obilježava objavljivanje bibliografskog djela od temeljnog značenja za hrvatsku inkunabulistiku – „Inkunabule u Narodnoj republici Hrvatskoj“ J. Badalića. Razdoblje 1960. – 1963. prijelomno je u daljnjem razvoju hrvatske inkunabulistik, o čemu svjedoče radovi objavljeni u

VBH-u. U radu „O inkunabulistici i njezinim zadacima u Hrvatskoj“ Š. Jurić već se 1960. kritički osvrće na Badalićeve propuste i upućuje na potrebu registriranja inkunabula u svim dostupnim nalazištima. Na poticaj FIAB-a, 1961. osnovana je Komisija za popisivanje inkunabula u FNRJ, o čemu piše J. Živković. U rad Komisije bili su uključeni stručnjaci iz svih tadašnjih jugoslavenskih republika. Za Hrvatsku je bio zadužen Š. Jurić, a njegovim pomoćnicima imenovani su najprije A. Stipčević, a potom V. Frkin. Od 1963., kada Š. Jurić objavljuje prvi izvještaj o reambulaciji inkunabula, pa do početka 1990-ih godina, običena su gotovo sva nalazišta inkunabula, a kao rezultat nastali su popisi koji uključuju niz novootkrivenih inkunabula. Usporedno s radom na terenu, Š. Jurić i suradnici započinju s objavljivanjem kataloga inkunabula pojedinih vjerskih zajednica, čije su knjižnice i najveća nalazišta inkunabula, i to u časopisu *Croatica Christiana periodica*, u nizu Katalozi inkunabula crkvenih ustanova u Hrvatskoj. Prvi katalog (Metropolitanska knjižnica) izlazi 1984., u godini kada je zabilježen i najveći broj objavljenih radova u ovoj kategoriji. Niz se nastavlja objavljivanjem kataloga inkunabula u dominikanskim knjižnicama (1985.), knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda (1987.), Franjevačke provincije sv. Jeronima (1990. – 1991.) i Hrvatske provincije sv. Jeronima franjevac konventualaca (1998). Mimo tog niza, a u sklopu međunarodnog simpozija o isusovcima i njihovu djelovanju u Hrvatskoj, Š. Jurić objavljuje i katalog inkunabula u isusovačkim knjižnicama (1992.). Objavljeni su i katalozi inkunabula pojedinačnih crkvenih ustanova, npr. Franjevačkog samostana u Zaostrogu (1998. – 1999. u zborniku Kačić).

Retrospektivne bibliografije

U kategoriju *Retrospektivne bibliografije* ukupno je uvršteno 45 radova, odnosno 5,75 % od ukupnog broja radova. Objavljivani su u diskontinuitetu 1951. – 2016. U tom se vremenskom rasponu uočava 6 aktivnih godina sa 6 objavljenih radova te više aktivnih razdoblja u trajanju od 2, 3, 4 i 7 godina. Po godini, najviše je radova (4) objavljeno 2004. Prosječno po aktivnoj godini objavljena su 1,32 rada (Slika 7).

Hrvatske bibliografije (nacionalne, zavičajne, specijalne) i njihovi sastavljači u središtu su ove kategorije. Prva nacionalna retrospektivna bibliografija hrvatske tiskane građe – „Bibliografia hrvatska“ I. K. Sakcinskog (1860. – 1863., pretisnuta 1974.) predmetom je stručnih rasprava objavljenih u VBH-u, npr. „Kukuljevićeva Bibliografia hrvatska“ J. Živkovića (1955. – 1957.), „Ivan Kukuljević – bibliofil i bibliograf“ T. Jakića (1975.), te „Hrvatska nacionalna bibliografija i Ivan Kuku-

SLIKA 7. Grafički prikaz kronološke i kvantitativne distribucije radova o retrospektivnim bibliografijama u odnosu na ukupnu produkciju (uzorak)

ljević“ P. Rogulje koju je objavila NSK (1989.). Daljnji razvoj hrvatske retrospektivne bibliografije možemo pratiti u radovima pretežno objavljenim u tematskom broju VBH-a posvećenom nacionalnoj bibliografiji 2004. (kada se bilježi najveći broj objavljenih radova po godini). D. Sečić piše o ishodištima razvoja hrvatske bibliografije u Kr. Sveučilišnoj knjižnici, prateći nastojanja ravnatelja I. Kostrenčića i V. Deželića, od 1875. (kada u NSK dolazi Gajeva knjižnica) do 1918. Bibliografski rad 1941. oživljuje M. Ujević o čemu također piše D. Sečić u istom tematskom broju. Izrada hrvatske retrospektivne bibliografije knjiga povjerena je ravnatelju Sveučilišne knjižnice Mati Tentoru, koji tu dužnost ubrzo predaje Matku Rojniću. O djelovanju i zaslugama M. Rojnića u izradi ove bibliografije piše pak njegov nasljednik u ovom sjajnom pothvatu – Petar Rogulja, koji kao glavni urednik potpisuje „Građu za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga: 1835.-1940.“ objavljenu u 25 knjiga 1982. – 1999. godine. Ovaj se autorski niz nastavlja radovima Roguljina nasljednika u uredničkom poslu – S. Harnija, koji piše o strukturi, genezi i kulturno-povijesnom značenju „Građe“ (2004.), te općenito o bibliografiji kao djelatnosti i njezinu mjestu u nacionalnoj kulturi (2007., 2008.).

Od regionalnih/lokalnih bibliografija, ističe se zadarska V. Maštrovića (1952.), riječka T. Blažeković (1953.), osječka M. Malbaše (1981.), šokačkobunjevačka J. Kujundžića (1969.) te bibliografija D. Kečkemeta o Splitu (1955. – 1956.). Njima valja pridružiti i nekoliko bibliografija nastalih u novije doba, npr. bibliografiju tiskanih djela M. Marulića sastavljača B. Jožića i B. Lučina (1998.), bibliografiju omeđenih i serijskih publikacija objavljenih i tiskanih u Zadru, Splitu i Dubrovniku u prvoj polovici 19. st. J. Lakuš (2005.) i bibliografiju hrvatskih pisaca u knjižnicama Franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda V. Frkina i M. Holzleitnera iz 2008.

Rasprava i zaključci

Područje *povijesti knjižnica* najzastupljenija je tema istraživanog korpusa (37,86 %) i najstabilniji kontinuitet koji teče u dugom razdoblju (1981. – 2018.) s najvećim prosječnim brojem radova objavljenih po aktivnoj godini (4,70). Značan je broj radova objavljen u VBH-u, što je u skladu s uređivačkom politikom tog časopisa. Ovakav nalaz potvrđuje da znanstvena produkcija snažno ovisi o postojanju znanstvenih časopisa koji jasno proklamiraju, potiču i objavljuju radove o određenoj temi, što će se potvrditi i u ostalim kategorijama. Kontinuirano se piše o povijesti pojedinih vrsta knjižnica. Dodatni poticaj i zamah znanstvenoj produktivnosti, dale su različite obljetnice i s njima povezana događanja 1992., 1994. i 2007. (400. obljetnica NSK i zagrebačke Klasične gimnazije; 900. obljetnica Knjižnice Metropolitana) te Domovinski rat. Unatoč svemu, krunom kategorije možemo smatrati maestralnu monografiju iz 2016., „Cimelia Metropolitana: povijest i knjižno blago knjižnice Zagrebačke nadbiskupije“, te zaključiti da je većina radova iz područja povijesti knjižnica objavljena u obliku knjige.

Radovi iz područja *povijesti knjige* te radovi iz područja *povijesti nakladništva, tiskarstva i knjižarstva* podjednako su zastupljeni u istraživanom korpusu (14,96 % i 15,35 %) i pokazuju slične trendove. Iako objavljavani u cijelom istraživanom razdoblju, radovi iz područja *povijesti knjige* kontinuirano se objavljuju tek od 2000. do 2018. godine. Analizom su utvrđeni razlozi porasta broja radova u ovoj kategoriji do kojeg naročito dolazi 2008. Među njima, zasigurno je pokretanje časopisa *Libellarium*. Analiza je također pokazala da su promjena uredničke koncepcije časopisa *Libellarium* i njegov zaokret prema prevladavajućim temama iz područja suvremenog i elektroničkog nakladništva, utjecali i na pad broja radova iz područja povijesti knjige na ukupnoj razini (2015. – 2017.). Time je, iako to nije bila nakana ovog istraživanja, pokazano da je Hrvatskoj potreban časopis koji će se kontinuirano baviti pitanjima povijesti knjige i poticati znanstvenu produkciju u tom području. Drugi razlog, koji je identificiran u analizi, a snažno je pridonio znanstvenoj produkciji u području povijesti knjige i drugim srodnim područjima jest znanstvena usmjerenost zadarskog Odjela za informacijske znanosti i osječkog Odsjeka za informacijske znanosti na pisanu baštinu koja se uključuje u programe svih studijskih razina, od preddiplomske do poslijediplomske, te se propituje i znanstveno razmatra u sklopu međunarodnih doktorskih ljetnih škola koje je listom organizirala M. Willer.

Radovi iz *povijesti knjige* i radovi iz *nakladništva, tiskarstva i knjižarstva* objavljavani su tijekom cijelog istraživanog razdoblja, iako je ovdje diskontinuitet na-

glašeniji. Analizom je utvrđeno da se razdoblja veće produktivnosti mogu povezati s djelovanjem određene osobe. U području povijesti knjižarstva riječ je o M. Malbaši, a u području povijesti tipografije to je F. Paro. U prethodnoj kategoriji, povijesti knjige, to je A. Stipčević. Ovi nalazi upućuju na zaključak da se u hrvatskoj znanstvenoj produkciji takve teme, iako opće i relativno široke, promatraju većma kao specifične i da su uobičajena pojedinačna istraživanja. Na nedostatak okupljanja više autora oko pojedinih tema upućuje i J. Tingle u svojem istraživanju o povijesti knjige, ciljajući doduše na broj autora na pojedinom radu, no i ovaj nalaz podudara se sa sličnim istraživačkim obrascem. Za razliku od navedenih tema, glagoljsko tiskarstvo, ali i općenito povijest tiskarstva iz nakladničkih, knjižarskih i sociokulturnih aspekata teme su koje zaokupljaju niz autora o čemu zorno svjedoči spomenica posvećena Š. Juriću o kulturi tiskarstva u Hrvatskoj (2005.) te spomenica A. Stipčeviću (2008.) navedena u kategoriji *Povijest knjige*. Zanimljivo je zamijetiti i utjecaj samog Š. Jurića na znanstvenu produktivnost u ovom području, premda je on nešto manji negoli onaj M. Malbaše i A. Stipčevića u prethodno spomenutim područjima. Osobitost je ovog područja i velik broj recentnih istraživanja, što se također može povezati s uključivanjem nakladničkih sadržaja u studentske programe na zadarskom i osječkom studiju informacijskih znanosti, ali i s uključivanjem komercijalnih nakladnika (Naklada Ljevak, Ex libris) koji su objavili niz knjiga iz ovog područja te iz područja povijesti knjige. U potonjem, javlja se i privatna tvrtka Benja kao sunakladnik znanstvene knjige D. Sečić o povijesti NSK (2007.).

Prema zastupljenosti u istraživanom korpusu, slijede radovi iz kategorije *Katalozi stare i rijetke građe* (13,68 %), dok su radovi u kategoriji *Katalozi inkunabula* očekivano zastupljeni s tek 4,73 %. Razlog je tomu što su za njihovu izradu, uz poznavanje bibliografskih standarda i postupaka, potrebna i dodatna znanja, osobito iz inkunabulistik, tekstologije i pomoćnih povijesnih disciplina, na što je upozoreno u uvodnoj raspravi. Stoga ne iznenađuje da je njihova produkcija većinom povezana sa Š. Jurićem, vrsnim inkunabulistom, koji je bio na čelu nacionalnog projekta reambulacije inkunabula u hrvatskim knjižnicama od 1961. Objavljivani su u izrazitom diskontinuitetu, a učestalije od 80-ih pa do kraja 1990-ih godina, što koincidira s prestankom bibliografskog i publicističkog djelovanja Š. Jurića. No, ostaje činjenica da ovi katalozi ne pokrivaju sva nalazišta koja su tijekom reambulacije detektirana i obrađena. Budući da je putem rukopisne ostavštine Š. Jurića NSK došla u posjed cjelokupne prikupljene građe, za očekivati je da će se nastaviti i privesti kraju ovaj prvorazredni bibliografski pothvat.

Jurićeva bibliografska aktivnost vrhunac je doživjela već s objavljivanjem bibliografije hrvatskih latinista (1968. – 1982.) koja je 1990-ih godina konvertirana u računalni katalog NSK. Uz opise samostalnih djela bibliografijom su obuhvaćeni i svi opsegom manji tekstovi, odnosno dodani radovi uz glavne radove poput posveta, predgovora, pogovora, prigodnica, epistola i dr. Ta su djela odabrana prema trima glavnim kriterijima – jeziku, autoru i razdoblju. Dakle, uvršteni su svi sastavljaju dostupni tekstovi hrvatskih autora objavljeni na latinskom jeziku od 15. st. do 1848. godine. Konvertiranim zapisima iz tiskane publikacije (oko 4.500), pridodano je još oko 2.000 naknadno otkrivenih jedinica. Nažalost, unatoč prvotnoj nakani, bibliografija nije objavljena kao drugo, znatno dopunjeno izdanje.

Ovdje je vrijedno uočiti da se starijem naraštaju bibliografa koje predvodi Š. Jurić pridružio niz stručnjaka za staru knjigu koji su stasali tijekom 1990-ih godina. Većina ih dolazi iz knjižničarske zajednice (V. Magić, M. Ivanjek, B. Jozić, M. Kovačić, Ž. Vegh, M. Smolica, B. Dobrić, I. Cerovac, I. Šegvić-Belamarić, M. Vinaj, R. Bošnjaković, A. Jusup, T. Runjak, A. Duplančić i dr.) dok se, izvan knjižničarske zajednice, među sastavljačima kataloga ističu V. Frkin, V. Kapitanović i P. Knezović koji uglavnom djeluju unutar svojih franjevačkih provincija. Brojnošću sastavljača postignuta je znatna distribucija kataloga po vrstama knjižnica, a najčešće su uređeni kronološki. Uz znatan broj reprezentativnih kataloga većih knjižnica objavljenih kao samostalne knjige, u ovoj kategoriji uvjerljivo prevladavaju katalogi objavljeni kao prilozi katalozima izložbi što potvrđuje Taylorove navode iz uvodne rasprave. Isto tako, važno je istaknuti činjenicu da je priličan broj kataloga objavljenih od polovice 1990-ih godina pa do kraja istraživanog razdoblja (2017.) nastao na temelju strojno čitljivih zapisa u *online* katalozima pojedinih knjižnica (npr., Sveučilišne knjižnice u Splitu, Sveučilišne knjižnice u Rijeci, Znanstvene knjižnice u Zadru, Knjižnice HAZU-a). Analiza upućuje na izravnu povezanost porasta publicističke aktivnosti u ovom području s razvojem standardizacije bibliografske obrade stare građe što je dominantna tema u radovima uvrštenim u kategoriju *Katalogizacija stare i rijetke građe*, koja je u istraživanom korpusu zastupljena sa samo 60 radova (7,67 %), od kojih je od 1993., kada završava dugo razdoblje stagnacije, objavljeno 49. U analizi su kao jak zamašnjak za obnovu i intenziviranje publicističke aktivnosti identificirana dva stručna skupa (1992.). Radovi izneseni na tim skupovima, objavljeni 1993., označili su početak neprekinute djelatnosti te znatan porast publicističke aktivnosti hrvatskih autora, pretežno s radovima M. Willer i T. Katić, u kojima se raspravlja o temama iz područja katalogizacije stare i rijetke građe s raznih kontaktnih motrišta šireg područja informacijskih znanosti, uključujući i opis na razini zbirke. Treba i ovdje reći da je tema katalogizacije stare i rijetke građe uvede-

na u studijski program zadarskog Odjela za informacijske znanosti čime se utjecaj studijskih programa na znanstvenu produkciju određenog područja višestruko potvrdio u ovoj analizi. Kolegij, koji je oblikovala T. Katić ak. god. 2007./2008. i, u suradnji s M. Kovačić 2007. i 2008., izvodila do ljetnog semestra 2012., preuzela je M. Willer, a po njezinu umirovljenju 2018. M. Tomić. Dodatno valja istaknuti, uz propitivanje tema na doktorskoj razini, i poveći broj završnih i diplomskih radova o obradi stare i rijetke građe koji su obranjeni na zadarskom Odjelu za informacijske znanosti, pod mentorstvom M. Willer i M. Tomić, čime se zanimanje za te teme uspješno pretače na nove naraštaje stručnjaka. Neki od navedenih radova objavljeni su i kao znanstveni članci (K. Vukić).

Kategorija *Retrospektivne bibliografije* zastupljena je s najmanjim brojem radova u ukupnom istraživanom korpusu (5,75 %). Uvršteni radovi odnose se pretežito na razvoj hrvatske retrospektivne bibliografije koji su većinom objavljeni u VBH-u, napose u tematskom broju o nacionalnim bibliografijama 2004. Među njima, ističu se dva temeljna rada D. Sečić o ishodištima i doprinosima razvoju hrvatske bibliografije. Od ostalih autora najčešće se javljaju i M. Rojnić, P. Rogulja i S. Harni, ujedno i sastavljači „Građe za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga: 1835.-1940.“ (1982. – 1999.). Otvorenim, međutim, ostaje pitanje kada će se objaviti vremenski cjelovita hrvatska retrospektivna bibliografija koja će uključiti knjige tiskane od početka tiska do 1835.

Na temelju izložene rasprave možemo zaključiti da je analizom:

- potvrđena ovisnost produkcije o postojanju znanstvenih i stručnih časopisa koji svojom uređivačkom politikom potiču istraživanje i objavljivaju, napose kroz tematske brojeve/sveščice
- potvrđeno povećanje produktivnosti u nekom području kao rezultat:
 - okupljanja stručnjaka i istraživača na znanstvenim i stručnim skupovima koji su popraćeni zbornicima radova
 - djelovanja određenog autora, odnosno njegove tematske usmjerenosti
 - obilježavanja povijesnih i dokumentiranja suvremenih događaja i obljetnica
- potvrđeno povećanje produktivnosti u razdoblju razvoja nekog područja te u razdoblju njegove zrelosti
- potvrđen utjecaj studijskih programa u polju informacijskih i komuni-

kacijskih znanosti, odnosno uključivanje određenih područja u redovne studijske programe na svim razinama, osobito doktorskoj

- potvrđen utjecaj komercijalnih i privatnih nakladnika koji objavljuju radove iz polja informacijskih i komunikacijskih znanosti.

Izostanak jednog ili više navedenih pokazatelja rasta utječe na duža ili kraća razdoblja stagnacije ili pada produktivnosti.

Naposljetku, treba reći da je prikupljena građa dobar temelj za daljnja istraživanja i uključivanje tema poput zaštite i trajnog očuvanja pisane baštine, te radova stranih autora objavljenih u hrvatskim publikacijama te radova hrvatskih autora objavljenih u inozemnim publikacijama, s ciljem izrade cjelovite bibliografije ovog područja.

LITERATURA

- HAINES, M. i WAYNE, J. (2015). Special collections in a digital age. *New Review of Academic Librarianship*, 21, 113–115.
- JURIĆ, Š. (1993). Stara i rijetka građa. U T. Katić (ur.) *Standardiziranje katalogne obrade stare i rijetke tiskane građe* (str. 1–6). Zagreb: Nacionalna i sveučilišna biblioteka.
- KATIĆ, T. (2007). *Stara knjiga: bibliografska organizacija informacija*. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- KATIĆ, T. (2011). *Model organizacije informacija o europskoj tiskanoj baštini (1455.-1850.) u hrvatskim knjižničnim zbirkama: doktorski rad*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu. Filozofski fakultet.
- ŠOLA, T. (2000). Što stručnjaci moraju? U M. Willer i T. Katić (ur.) 2. i 3. *Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova* (str. 107–111). Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo.
- TAYLOR, M. L. (2018). Special collections exhibitions: how they pay dividends for your library. *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 2 (19), 121–132.
- TINGLE, J. (2012). Istraživanje povijesti knjige u hrvatskim časopisima u razdoblju od 2001. do 2010. *Libelarium*, 1 (5), 1–13.

CROATIAN AUTHORS' SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL PRODUCTION IN THE FIELD OF OLD AND RARE LIBRARY MATERIALS ANALYSIS AND TRENDS

KEYWORDS:

old and rare library materials, old and rare library materials collections, publishing activity, quantitative and qualitative analysis, indicators of growth, stagnation and decline of production, bibliographic data visualisation

ABSTRACT

This paper is the first to investigate the production of Croatian authors in the field of old and rare library materials. The aim of the research is to determine the core features of the Croatian authors' publishing activity in the mentioned area in order to highlight the general occurrence of such papers in Croatian publications and their occurrence in relation to specific topics related to the history of the book and libraries, as well as printing, publishing, bookselling, and bibliographic activities.

The research was conducted based on quantitative and qualitative analysis on a sample of 782 papers published from 1950 to 2018. For the purpose of this analysis the papers were divided into seven categories (history of the book, history of publishing, publishing and bookselling, history of libraries, catalogue of old and rare materials, incunabula catalogues, and retrospective bibliographies). Quantitative analysis provided data on chronological and quantitative distribution of publications within individual categories. Subsequently, indicators of growth, stagnation or decline in scientific and professional productivity in individual categories were identified and interpreted. The dependence of production on the existence of scientific and professional journals that promote research in a particular area has been confirmed through the discussion. It has also been confirmed that the increase in productivity is the result of experts and researchers gathering around a certain topic at scientific and professional meetings where proceedings were published, the area of research interest of a particular author, observing historical events and anniversaries and docu-

menting the current ones, and monitoring the period of development and maturity of an area. The increase in productivity is significantly impacted by the study programs in the field of information and communication sciences as well as the commercial and private publishers' involvement in the field of information and communication sciences.